

Maia Rõigas: „Tihtipeale ei tööta kirjutaja mõte ja sulg päris sünkroonselt ning siis võib tekkida olukord, kus kõik ei ole kaugeltki selge.”

Seostada tuleb õigesti

Maia Rõigas

TÜ eesti keele õpetamise metoodika dotsent

Tekstisidusus tähendab seda, et laused ja lõigud on seostatud nii, et jutu mõistmisel ei teki arusaamatusi ega erinevaid tõlgendamisvõimalusi.

Tihtipeale on lugu nii, et kirjutaja mõte ja sulg ei tööta päris sünkroonselt ning siis võib tekkida olukord, kus kõik ei ole kaugeltki selge (Hage 2003, 17; Kasik 2007, 14–19). Selliste seosevigade parandamine on ka ruumi- ning aeganoodev, mistõttu õpilasele ei ole vea olemus ja selle korrigeerimisviisid alati kaugeltki selged (samal teemal vt Rõigas 2006).

Suureks probleemiks on piiritlemata asesõna. Kõige sagedamini esineb kirjatöodes väljendus- ja mõistmiskasutusi igasuguste asendussõnadega, mida on kasutatud kas vääralt või mitte päris korrektselt. Kõige tavalisem komistuskoht on asesõna *see* ähmane kasutus. Ka asesõnu *ta*, *nad*, *nemad*, *need* ei tohiks oma konkreetsest vastest liiga kaugemale viia, ammugi ei või selgusetuks jääda, keda või mida nad ikkagi asendavad.

Probleem, mille põhjused on äärmiselt ähmaselt tuvastatavad, on vaja-

like sõnade puudumine lauses. Sellise puudega lauseid on ka äärmiselt keeruline klassifitseerida. Tavaliselt on tegu puuduva alusega, mida kujutletakse olevat võimalik eelneva teksti põhjal juurde mõelda. Samas võivad puududa ka vajalikud öeldised, sihitised, määrused, täiendid ja partiklid. Esineb tekstilõike, kus puudu on lausa mitu eelnimetatutest.

Piiritlemata asesõna

Järgnevad näited pärinevad riigikirjanditest.

1. Kõige tavalisem komistuskoht on asesõna *see* ähmane kasutus.

Kunstis eksisteerib kahte liiki inimesi: need, kes on juba sündinud andekaks ja need, kes õpivad seda oma elu jooksul kuskil asutuses. Lauses pole päris selge, kas õpitakse andekaks sündimist või midagi muud.

Nii nagu inimene mõtleb, selline ta ka

on. Kas see just sada protsenti paika peab, kuid enamjaolt küll. Seda mõjutavad väga paljud asjaolud: ühiskond, perekond ning usk. Kas on piisavalt selge, mida nimetatud asjaolud mõjutavad?

Inimesed otsivad ja ootavad kogu oma elu imet, mis muudaks selle, kas hetkeliselt või igavikuni imeliseks ja kordumatuks. Vajab natuke mõtlemist, mille muutmise juttu.

Tihti ei pea noored muretsema raha pärast, sest neid peetakse vanemate kulul ülal. Kuid siia rühma ei pruugi kuuluda alati vaid noored, ka vanemad inimesed võivad sellega tegelda. Millega ikkagi vanemad inimesed tegelda võivad?

Oma täitumata plaane püütakse teostada läbi oma laste, kellele väga noorelt juba seda peale sunnitakse. Mida ikkagi täpselt peale surutakse?

Suurim murelaps, mis hetkel kirgi kü-

tab, on Lähis-Ida. **See** sai alguse enam kui kümme aastat tagasi toimunud Kuveidi kriisist. Selgusetuks jääb, mis täpselt sai alguse Kuveidi kriisist.

Õeldakse, et tark inimene on haritud. **See** koosneb teadmistest ning tuleb suhtuda kui eesmärki, mis viib elus edasi. Mis koosneb teadmistest?

Rahva arvamusel on suur jõud, kuid kahjuks kasutatakse seda valel eesmärkil. Loodan, et **see** paraneb, siis muutub ka ühiskond ja selle mõju. Mis peab paranema?

Tänapäeva ühiskonnas ei ole enesetapp enam harva esinev nähtus. Inimesi, kes on pühendanud oma elu Jumala teenimisele, leidub vähem ning seetõttu ei peeta **seda** enam inimeste seas tabuks. Kas tabuks ei peeta enesetappu või jumala teenimist?

Eestis kasvas 19. sajandi lõpus nõudlus tõrva järgi ning **selleks** raiuti maha palju mände. Kirjutaja ei peaks arvama, et selleks on sama, mis sel põhjusel.

2. Asesõna ta ei tohiks oma konkreetsest vastest liiga kaugele jääda, ning peab olema selge, keda ta ikkagi asendab.

Iga isik on võimeline harima ennast terve elu, mida **ta** saab kasutada elu eesmärgiks.

Peame tolerantsemalt suhtuma teiste tegemistesse. Aru saama, et kellegi halb tegu pole tehtud meiega, vaid **ta** ei ole veel õppinud tõeliselt armastama. Selles lauses peaks **ta** asemel olema konkreetsem tähistaja.

Esimesse klassi astudes ei oskaks ette kujutada, millised võimalused on **talle** eluks antud. Tegemist on lausega, mida tegelikult on võimalik ühtmoodi hästi korrigeerida mitmel viisil ja neid võimalusi tuleks vea teinule näidata. Ühelt poolt võiks esimesse osalauseesse lisada aluse, aga muidugi võiks ka **talle** asemel olla inimesele, noorele inimesele vms, igatahes midagi konkreetsemat.

Jalgpallureid hakatakse välja õpetama juba väga väikeses eas. Enamvähem, kui tehakse esimesed sammud, pandakse pall jalge ette. **Talle** tehakse algusest peale selgeks, et jalgpall on tema elu mõte. Jällegi vajanuks **talle** konkreetsemat tähistajat.

3. Nad, nemad, need

Lõpetuseks võibki öelda, et meedial on meie üle tohutu võim. **Nad** suudavad

panna meid ostma igal päeval ühe ajalehe ja naelutavad meid õhtuti televiisorite ette. Meedia on küll tõepoolest mitmuslik, aga seda ainult sisult. Vormiliselt tuleb tema asemel ainsust kasutada.

Noores eas hakkab inimesel kujunema iseloom, oma mõttemaailm, uued ideed ning teod, mida tulevikus saavutada. Pideva tagakiusamise ja ahistamise käigus võivad kujuneda negatiivsed mõtted ning **nende** nägemus elust on teistest erinev. Jällegi pole ainsuse ja mitmuse läbisegi kasutamine õigustatud, samas on nende oma konkreetsest tähistajast ka liiga kaugele jäänud.

Iga tegu, iga otsus, mis on tehtud armastusega, omab erilist väärtust. Sisaldab maagiat. Armastav inimene ei saa kunagi teha kurja, vaid püüab alati teha head, sest ta teab, mis **need** on. Mida need siin tähistab? Sama küsimus käib ka järgmise lause kohta. Mõningad noored loevad isegi ajalehte, olgu **need** siis kas või anekdoodid.

Järgmises näites mõjub häirivalt tegu-moevahetus. Ühiskonna alguses elati ainult kirjutamata seaduste järgi. Saadi suurepäraselt hakkama. **Nad** käitusid nii nagu neil ühiskonnas läks vaja.

Seadused on inimestele juba nii endastmõistetavaks saanud, et pole vaja mainidagi, mis on vale ja mis õige. Rikukumise korral on karistused karmid – järelikult **neid** ka täidetakse. Jääb mulje, et täidetakse karistusi, ehkki tegelikult on silmas peetud seaduste järgimist. Asendatava ja asendaja vahemaa on liiga pikk.

Püütakse inimestelt aina rohkem raha välja meelitada. Kuna meedial on väga lihtne noori suunata tegema seda, mis **neile** kasulik, siis suunatakse reklaam just noortele. Kes see neile on?

Hea haridus oli võimalik saada ainult aristokraatide lastel ja rikkaste lastel, keda õpetasid selle aja kõige paremad pedagoogid. **Neil** ei olnud küll võimalust õppida nii põhjalikult kui praegu, kuid midagi siiski. Esmamulje on, et pedagoogidel polnud õppimisvõimalusi.

Lauses puuduv sõna

Tavaliselt on tegu puuduva alusega, mida kujutletakse olevat võimalik eelneva teksti põhjal juurde mõelda.

Kui sul on teadmisi maailmaajaloost, ei tähenda ___ seda, et loetud raamatute arv on suurem.

Õpetaja ja tema kaaslased hakkavad kohe kritiseerima, et sõdurid ei tegutse sõjaväljal õigesti ja ___ räägib, kuidas tema arvates tegutseda tuleks.

Kirjanik Betti Alveri luuletus „Oh jee-rum“ kirjeldab elust puretud meest, ___ kõnnib karguga ja kellel pole koda.

Tean mitmeid inimesi, kellel on elus olnud keerulisi olukordi, kuid ___ sellest välja tulnud ning nüüd on nad palju tugevamad ja enesekindlamad.

Tänapäeval on meedia levitamiseks palju erinevaid massiteabevahendeid. Nende kaudu saame ülevaate mujal toimuvast, ja kasutamise eelis on, et ___ suunab meid.

Palju on inimesi, kellele meeldivad joonistused ja maalid, kuid ___ ei oska ise neid teha.

Neid filme luuakse meelelahutuse eesmärgil, kuid samas hoiatavad ___ meid võimaliku tuleviku eest.

Meid huvitab, kuidas elu paremaks, lihtsamaks ja mugavamaks muuta, kuid ___ ei mõtle mille arvelt me enda heaolu kindlustame.

Ning nagu lumepall, mis mäe otsast alla veeretades ainult kiirust ja massi kogub, oli ___ ka industrialiseerimisega.

See viib noored valede järelduste tegemiseni ning teadmatult võtavad ___ enda eeskujuks pahatahtliku tegelase.

Asotsiaalide hulgas on ka neid inimesi, kellel on kõrgharidus ning ___ on töötanud kunagi tähtsatel kohtadel.

Siis ilmus Baltimaades esimene metsamajanduse õpik, mis kogus kiiresti populaarsust. Seal olid enneolematud tehnikad puude raiumiseks, ning ___ õpetas loodust säästvat metsatööd.

Peaksime oma seisukohad teatavaks tegema, siis saavad ka riigi kohaliku omavalitsuse juhid teha, mida tõesti vajame. Seejärel saavad ___ hakata tegelema sellega, et saaksime oma eluga rahul olla.

Kodu on koht, kuhu alati oodatakse suure hellusega, ning ___ tekitab turvatunde.

Tal oli kindel siht silme ees ning ___ oli endale lubanud, et lõpetab vaid mõne neljaga.

Mudilased ei mõista veel, et elutee võib olla konarlik ning tulevikus peavad ___ paljudele raskustele otsa vaatama.

Näiteks India pealinnas, kus elavad miljonid inimesed, seisavad ___ suure

probleemi ees, kuidas vähendada kahjulike ainete osa õhus.

Maailmas on selliseid inimesi palju, kellel on võim ja raha ning ___ peavad oma teguviisi kõige õigemaks.

Lapse jaoks tundub maailm sellel ajahetkel väikesena. Samas püüab ___ aru saada ümberringi toimuvast. Esimesest koolipäevast alates hakkavad vanemad rõhuma õppimisele ning üritavad selgitada selle vajalikkust. Neile sisestatakse, et kui neil on soov tulevikus kaugele jõuda, peavad ___ juba varakult pingutama hakkama.

Nüüd oli tal tunne, et ___ on mägede poeg ja haridust pole talle vaja.

Kui oled millegipärast tige või närvis, aitab tugev **füüsiline** ___ pingeid maandada. Lauses on nimisõnastunud oma-dussõna. Kõnekeeles on see äärmiselt levinud nähtus, kas ka kirjakeeles aksepteeritav?

Väärtushinnangutest sõltub see, mida me elult tahame ning ___ paneb paika selle, mida kalliks ja tähtsaks siin peame. Lisaks puuduvale alusele on ka ainus-mitmus segi läinud.

Meedia on kehtestanud omad piirangud ja normid. Nii suunatakse noori paremuse või pahemuse poole ning ___ aitavad edasises elus. Vigase lause parandamiseks on õigeid variante harilikult mitu. Viimases lauses piisaks ka öeldise aitavad tegumoe muutmisest. Sama võimalus oleks ka järgmistes lausetes: on valida, kas lisada puuduv alus või muuta lause umbisikuliseks.

Inimesi võiks informeerida, mis kesk-konnaga juhtub, kui ___ hävitab loodust.

Ei taheta mõelda selle üle, mida kõik-sugu loodust risustavad tegevused kaasa toovad. Peale selle pole ___ ka huvitatud sellest, kelle hooleks jäävad rikutud piirkonnad.

Õeldis puudub

Paari eksimuse pärast ei tohiks inimest hukka mõista, vaid ___ talle hoopis abi osutama.

Olen uurinud, kuidas nad elasid ja milliste raskustega ___ kokku puutunud.

Minu arvates tuleb väärtustada seda, mis antud ja elus võtta kõike, mis heaga võtta annab. Lastele ___ õpetada vaata-ma elu selgema pilgu läbi ja anda oma

panus selleks, et muuta ühiskond paremaks.

Me ei ole lasknud pikalt end heidutada peale okupeerimist, vaid ___ võidelnud vabaks ja nii mitmeid kordi.

Keskendudes üksnes „suurele ees-märgile” ___ pisiasjad, mis annavad igale päevale väärtuse, märkamata jääda.

Ka meie Eesti riigis ___ ju omad sea-dused paika pandud.

Kui midagi läheb halvasti või valesti, ei tohiks sellepärast „halli” masendusse langeda, vaid ___ pea püsti hoidma.

Sihitis puudub

Eelkõige tingis loomade suurus saatuse mis ___ tabas.

Paljud loodussõbraliku mõtteviisi esindajad on pakkunud ___, et säästa loodusvarasid.

Kümme käsku avaldati juba piiblis ning ___ aktsepteeritakse siiani.

Määrus puudub

Olukord Iraagis on segane. Eestit ei saa antud näite põhjal küll kuidagi ___ võr-relda, kuid väikseid sarnasusi nagu teise riigi siseasjadesse sekkumist me selles olukorras paratamatult näeme.

Peaksime siiski ajama Eesti siseseid asju emakeeles, mitte aga inglise ja vene ___, nagu armastatakse teha.

Kuid kuidas saada aru ___ „elu kui meistriteos”?

Täiend puudub

Tuleb reklaami abil suurendada nõud-lust, sest ___ juhul jääks toodang ladu-desse seisma.

Tihti peale tõstetakse jäätmed maha just eramaal, see võib osutada ükskõik ___ maalapiks.

Vahel satub vestluskaaslaseks ka mõni ___ kalduvustega inimene, kes sind ära tahab kasutada.

Partikkel puudub

Hea näide on popmuusika, kus artisti menükus ei sõltu ___ headest lugudest, kuivõrd sellest, kui palju teda mängitakse. Puudu on niivõrd.

Mõni võib olla väga tark ja tal on võimalus minna ülikooli, kuid ___ tema soov on saada keevitajaks, siis peab ta minema kutsekooli.

Kui see oleks võistlus, oleks võitjaks see, kellel on kõige rohkem ___ vaimset kui materiaalist vara.

Seetõttu aga kannatas nende pereelu ning ___ mehed isegi pidevast tembutamisest õnnelikumad ei olnud.

Nad lahkusid kodumaalt ning neil ___ tulnud mõttessegi tagasi tulla.

Kunstiteos pole küll valminud mõne kujutava kunsti suuraatori ___, kuid on loodud, täiustatud ja täienenud.

Inimene võtab vastu ___ tähtsaid kui ka mitte nii tähtsaid otsuseid.

Võrdlusalus on valesti vormistatud

Minu isiklik suhtumine asjadesse on sarnane Vargamäe Indrekuga.

Mitu vajalikku üksust puudu

Rahal on küll kõrge väärtus, kuid tä-napäeval peamiseks inimese peavalu allikaks.

Lenin öeldes sõnad: „Õppida, õppida, õppida,” arvatavasti ka ei mõelnud, et seda tuleks teha kogu elu, vaid oman-dada piisavalt teadmisi edukalt töö te-gemiseks, sest tal oli vaja ju töökalt rah-vast, mitte lapsepõlve pikendajaid.

Suure osa eespool esitatud lausete puhul pole selge, milline on kirjutaja os-kamatuse ja lohakuse suhe. Siiski on taoliste vigade arvukus liiga kõnekas, et probleemi tühiseks pidada.

Kirjandus

Hage, M. (2003) Teksti- ja kõneõpetus. Gümnaasiumi eesti keele õpik. Tallinn: Koolibri.

Kasik, R., Erelt, M. ja Erelt, T. (2007) Eesti keele väljendusõpetus kõrgkoolidele. Tartu.

Rõigas, M. (2006) Punane laineline joon. Õpetajate Leht, 21.04.